

در گذشتگان

۹. اصطلاحات منطقی
۱۰. دانستنی هایی از قرآن
۱۱. اثبات صانع
۱۲. قربانی در منی
۱۳. حرمت بازی با شطرنج
۱۴. البلغة فی بلوغ المرأة
۱۵. الشيعة والسنة
۱۶. الفوائد الرجالية
۱۷. القطرة فی فضائل علی (ع)
۱۸. خلاصة البيان فی احوال شاه زنان و کتاب های غیر چاپی معظم له نیز عبارتند از:
۱۹. تقریرات درس اصول آیه الله خویی (ج۴)
۲۰. تقریرات درس فقه آیه الله خویی (ج۱۲) - طهارت و صلاة-
۲۱. طبقات رجال (ج۱۶)
۲۲. علوم مختلف
- سرانجام آن فقیه بزرگ در روز دوشنبه ۲ محرم الحرام ۱۴۲۳ق (۲۷ اسفند ۱۳۸۰ش) در ۷۶ سالگی چشم از جهان فرو بست و پیکر پاکش، پس از تشییع باشکوه و نماز آیه الله شیخ هادی باریک بین بر آن، در

محصلین نجف درآمد و در تألیف «معجم رجال الحدیث» آیه الله خویی، از آغاز تا انجام آن، یار و یاور استادش بود. وی در سال ۱۳۵۲ش، پس از کسب اجازات متعدد از اساتیدش و علمای دیگر، به زادگاهش بازگشت و به تألیف، تدریس، اقامه جماعت و بیان مسائل و ترویج شرع مبین اشتغال ورزید. معظم له یکی از علمای بزرگ قزوین بود که تدریس منظم فقه و اصول و تألیف کتاب های فراوان را وجهه همت خویش ساخته بود و از این رهگذر، شاگردان بسیار و کتاب های پرفایده علمی از خود به یادگار نهاد.

- کتاب های چاپی ایشان عبارتند از:
۱. ایضاح الحجة فی شرح العروة - کتاب طهارت - (ج۸)
 ۲. پرسش ها و پاسخ ها (ج۲)
 ۳. طیبات - کشکول - (ج۲)
 ۴. خاتمیت آخرین پیامبر
 ۵. اسلام و فلسفه احکام
 ۶. رساله در خلقت بهشت و جهنم
 ۷. اسلام و قانون بردگی
 ۸. شهادت ثالثه در اذان و اقامه

◀ آیه الله مظفری

فقیه معظم حضرت آیه الله آقای حاج شیخ محمد مظفری قزوینی، اعلم علمای قزوین و یکی از چهره های مشهور علم و فقاہت بود.

فقید سعید در سال ۱۳۴۴ق (۱۳۰۴ش) در قزوین زاده شد و پس از دوران کودکی و نوجوانی، در ۲۰ سالگی به تحصیل علوم دینی روی آورد و سطوح متوسطه را نزد آقا شیخ مهدی قاضی، و سطوح عالیہ را نزد مرحوم آیه الله العظمی سید ابوالحسن رفیعی قزوینی فرا گرفت. سپس در سال ۱۳۳۰ش به حوزه علمیه قم مهاجرت کرد و در درس های آیه الله العظمی بروجردی و آیه الله مرعشی نجفی حاضر شد و بهره های فراوان بُرد. در سال ۱۳۳۲ش، به نجف اشرف کوچید و سالیان فراوان در مجلس درس آیات عظام: خسویی (۲۰ سال از درس های فقه و اصول و رجال و تفسیر معظم له بهره برد)، حکیم، شاهرودی و امام خمینی شرکت جست و در زمره یکی از فضلای

حیات حرم مطهر حضرت شاهزاده حسین (ع)
به خاک سپرده شد.

*

◀ آیه الله امامی کاشانی

حضرت آیه الله آقای حاج شیخ حسین امامی کاشانی یکی از علما و فقهای بزرگ کاشان به شمار می رفت.

معظم له در حدود سال ۱۳۰۵ ش در بیت علم و فضیلت زاده شد. پدرش عالم جلیل آقا حسام الدین امامی از فضلای حوزه و از شاگردان ملا عبدالرزول مدنی کاشانی بود. وی، در زادگاهش مقدمات و سطوح را فراگرفت و پس از آن به قم آمد و در درس های آیه الله العظمی بروجردی شرکت کرد و با صحبت هایی که در اثنای درس می کرد، مورد توجه استاد قرار گرفت، و پس از سالیانی چند به نجف اشرف مهاجرت کرد و در درس های فقه و اصول آیات عظام: حکیم و خویی حاضر شد و مبانی علمی اش را استوار ساخت. سپس به زادگاهش بازگشت و به تدریس و تألیف و اقامه جماعت (در مسجد میرعماد، که آن را از نو بنیانهاد) و راهنمایی مردم پرداخت. وی، داماد مرحوم آیه الله مدنی کاشانی بود و پس از وفات معظم له، بسیاری از مؤمنان کاشان به تقلید از ایشان روی آوردند. از آثار وجودی اش، بنیاد مدرسه علمیه امامیه و تعمیر اساسی مسجد میرعماد است.

تألیفات ایشان عبارتند از:

۱. اصول الامامیه - در اصول فقه -
۲. قاعده لا ضرر و تقیه
۳. رساله در شناخت اعلم

۴. حاشیه عروة الوثقی

۵. ترجمه عروة الوثقی - منطبق با فتاوی

خویش -

این پنج کتاب به چاپ رسیده است.

۶. فقه الامامیه (۳ج)

۷. متفردات الامامیه

۸. دراسات الاصول

معظم له، در روز پنجشنبه اول فروردین ۱۳۸۱ ش (۶ محرم الحرام ۱۴۲۳ ق) در ۷۵ سالگی چشم از جهان فرو بست و پیکر پاکش پس از تشییع باشکوه در کاشان، به قم انتقال داده شد و پس از تشییع مجدد و نماز پسرعمویش آیه الله محمد امامی کاشانی بر آن، در حرم مطهر حضرت فاطمه معصومه - سلام الله علیها - به خاک سپرده شد.

◀ آیه الله حجت طباطبایی

مرحوم آیه الله حاج سید محمدباقر حجت طباطبایی حایری، یکی از علمای مشهد مقدس بود.

فقید سعید، در سال ۱۳۳۷ ق، در کربلا در بیت علم و تقوا به دنیا آمد. پدرش آیه الله سید محمدصادق حجت (م ۱۳۳۷ ق) از نوادگان علامه کبیر آیه الله سید علی

طباطبایی صاحب ریاض، و از علمای معروف کربلا بود که پیش از ولادت فرزندش، چشم از جهان فرو بست و تربیت و پرورش او را، پسرعمویش آیه الله سید عبدالحسین حجت (م ۱۳۶۳ ق) - از مراجع تقلید کربلا - بر عهده گرفت و مادرش نیز، از نوادگان سید بحر العلوم بود. فقید سعید، پس از کودکی، به تحصیل علوم دینی روی آورد و نزد حجج اسلام: شیخ جعفر فومنی، سید جعفر شیرازی، شیخ علی اکبر سیبویه و شیخ ابی القاسم خویی، ادبیات و سطوح را فراگرفت.

سپس به نجف اشرف رفت و در دوره نخست درس خارج آیه الله العظمی خویی شرکت جست و پس از سالیانی چند به کربلا بازگشت و در درس های آیات عظام: سید محمدهادی میلانی، سید عبدالحسین حجت، شیخ مرتضی آشتیانی و سید محمدحسن آقامیر قزوینی و نیز آیه الله خویی - که برای مدتی به کربلا آمد و به تدریس پرداخت - شرکت کرد و مبانی علمی اش را استوار ساخت و همزمان به تدریس و تألیف و اقامه جماعت - در پایین پای صحن حرم امام حسین (ع) - پرداخت (که پس از مدتی آن را ترك کرد). او به بیماری ریه دچار شد و بر اثر توصیه پزشکان: کربلا را ترك نمود و برای زیارت و تغییر آب و هوا، در سال ۱۳۶۴ ق به مشهد مقدس آمد و تا آخر عمرش در آن جا ماندگار شد و به تدریس و تحصیل در محضر مرحوم آیه الله العظمی میلانی پرداخت. فقید سعید از آیات عظام: سید ابوالحسن اصفهانی و آقای بروجردی

اجازه اجتهاد داشت و حسن خلق و فروتنی، و زهد و سادگی در زندگی اش نمایان بود. کلامش اندک، و خاموشی اش بسیار بود و جز در فضائل اهل بیت (ع) و درس و بحث علمی سخن نمی گفت و در مجالس عزای امام حسین سخت می گریست. او وقت آزادش را به نسخه برداری و کتابت کتاب های فقه و اصول و لغت و ادب می گذرانید و کتابخانه ای مهم - که از اجدادش بدو رسیده بود - فراهم آورده بود.

کتاب ها و تألیفات او عبارتند از:

۱. انیس الشعراء (گردآوری اشعار شعرای عرب و عجم)
 ۲. تقریرات درس فقه آیه الله میلانی
 ۳. تقریرات درس اصول آیه الله میلانی
 ۴. تقریرات درس تفسیر معظم له.
- معظم له، پس از گذشت ۸۵ سال از عمر مبارکش، در روز چهارشنبه ۹ ذی قعدة الحرام ۱۴۲۲ ق (۳ بهمن ۱۳۸۰ ش) بدرود حیات گفت و پس از تشییعی شایسته و نماز بر پیکرش، به خاک سپرده شد.

*

◀ آیه الله عارفی

حضرت آیه الله آقای حاج شیخ محمد جواد عارفی بیرجندی، از علمای مشهور خراسان و بزرگ عالمان بیرجند به شمار بود. فقیه سعید در سال ۱۳۱۱ ق، در بیرجند به دنیا آمد. مقدمات و ادبیات را نزد برادرش مرحوم حجة الاسلام شیخ محمد علی عارفی خواند، و پس از آن شرح لمعه را در محضر آیه الله العظمی شیخ محمد باقر بیرجندی صاحب «کبریت احمر» (۱۳۵۲ ق) و رسائل، مکاسب و

کفایه را هم نزد آیه الله حاج شیخ هادی هادوی فراگرفت. سپس در سال ۱۳۳۳ ق راهی مشهد مقدس شد و دگر باره کفایه را در محضر آیه الله حاج شیخ محمد آقازاده - فرزند آخوند خراسانی - بیاموخت و در ضمن از مرحوم فاضل بسطامی صاحب فردوس التواریخ و عمویش حاج شیخ اسماعیل ایمانی بهره برد.

در حدود سال ۱۳۳۶ ق به حوزه علمیه قم مهاجرت کرد و خارج فقه و اصول را از آیات عظام: حاج شیخ عبدالکریم حایری یزدی، شیخ محمد علی حایری قمی، حاج شیخ مهدی حکمی قمی، حاج شیخ ابوالقاسم قمی و آیه الله سید محمد حجت کوهکمری فراگرفت و در تابستان ها نیز به اصفهان می رفت و از محضر آیات عظام: حاج سید علی نجف آبادی و شیخ محمد حسین مسجز شاهی بهره فراوان می برد. او یکی از شاگردان کوشا و سختکوش حاج شیخ عبدالکریم بود که حدود ۱۰ سال از بحث های معظم له استفاده شایان برد و مبانی علمی اش را استوار ساخت. وی در زمان استبداد رضاخانی در اراک به علت سخنرانی علیه

بی حجابی و تأکید بر شعائر اسلامی، تحت تعقیب قرار گرفت و در بیرجند مدت ها به زندگی مخفیانه روی آورد تا سرانجام دستگیر و زندانی شد، و پس از آزادی از زندان در زادگاهش اقامت گزید و بیش از نیم قرن به بزرگداشت و ترویج شعائر دینی و تدریس و پرورش شاگردان، و اقامه جماعت (که حتی تا چند روز پیش از وفاتش، و با وجود کهولت سن، نماز جماعت سه وعده اش ترک نشد) و تبلیغ

دین پرداخت و با کوشش بسیار، مدرسه علمیه معصومیه را که مخروبه و تحت تصرف غیر اهلش بود، زندگی اش ساده و بی آرایش بود و از جواهرات مصرف نمی کرد و اندک هزینه زندگی اش از ملک شخصی اش تأمین می شد. از هر گونه تشریفات و تجملات به دور بود و چیزی از عبادت ها، ریاضت ها، تکلیف ها، تهجد و روزه و قرائت قرآن و ادعیه را فروگذار نمی کرد.

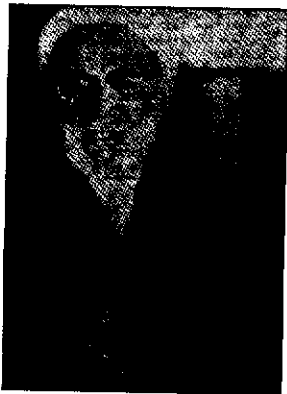
آثار بجا مانده اش تقریرات درس فقه و اصول آیه الله حایری یزدی بود.

آن فقیه بزرگ، در نیمه شب عید قربان ۱۴۲۲ ق در ۱۱۱ سالگی بدرود حیات گفت و پیکر پاکش پس از تشییع باشکوه در مدرسه معصومیه بیرجند به خاک سپرده شد و در غم فقدانش، از سوی مقام معظم رهبری پیام تسلیتی صادر شد.

*

◀ حجة الاسلام والمسلمین مدیر شانه چی

استاد معظم مرحوم حجة الاسلام والمسلمین حاج شیخ کاظم مدیر شانه چی، یکی از عالمان بنام عرصه حدیث و روایت به شمار می رفت.

فقیه سعید در حدود سال ۱۳۰۶ ش (۱۳۴۶ ق) در مشهد مقدس زاده شد و

پس از فراگیری دوره دبستان و دبیرستان، به تحصیل علوم دینی روی آورد. نخست در محضر ادیب نیشابوری و حاج محقق نوغانی، مطوک و در محضر حاج میرزا احمد مدرس یزدی (ابوالزوجه محترمشان)، شرح لمعه و قوانین الاصول را فرا گرفت. سپس با تقاضا از آیه الله شیخ هاشم قزوینی، ایشان در مشهد ماندگار شد و برای نخستین بار تدریس رسائل و مکاسب و کفایه را در حوزه مشهد آغاز کرد که مرحوم استاد به هر سه درس معظم له حاضر شد و سطوح عالییه را تکمیل نمود. آن گاه سالیان فراوان، در درس خارج فقه و اصول حضرات آیات: شیخ هاشم قزوینی، شیخ مجتبی قزوینی، حاج سید یونس اردبیلی، حاج میرزا احمد کفایی خراسانی - فرزند آخوند خراسانی - و آیه الله میلانی شرکت جست و مبانی علمی اش را استوار ساخت. همچنین علوم معقول را نزد حضرات آیات: حاج شیخ مجتبی قزوینی (شرح اشارات خواجه، شرح هدایه و اسفار شیخ سیف الله ایسی و مرحوم الهی قمشه ای - که تابستان ها به مشهد می آمد - فرا گرفت و از تحصیل فراغت جست. او همزمان با تحصیل به تدریس سطوح به ویژه شرح لمعه و مکاسب، و تقریر درس آیه الله میلانی برای دیگران، و شرکت در جلسات استفتای آیه الله میلانی - در شب های ماه رمضان پرداخت و جزو فضیلتی معروف و شناخته شده حوزه به شمار آمد. در سال ۱۳۳۷ ش - که دانشکده الهیات مشهد افتتاح شد - معظم له به امر و فتوای صریح استادش

حاج شیخ هاشم قزوینی عهده دار تدریس در دانشکده گردید و این تا واپسین سال های عمرش ادامه داشت. ایشان، دروس علم حدیث، تاریخ اسلام، تاریخ ادیان، آیات الاحکام و ادوار فقه را تدریس نمود و مقالات فراوان در این زمینه ها نگاشت. یکی دیگر از رشته های کاری معظم له، کتابشناسی، نسخه شناسی و نگارش فهرست مخطوطات کتابخانه های مشهد بود که چند فهرست از او منتشر گردید. بدون شک وی یکی از معدود عالمان و فرزاندگانی بود که علوم عقلی و نقلی را در وجود خویش گرد آورده بود و علاوه بر آن، به حلیه و قار و اخلاق خوش و تواضع، تقوا و سیمای صالحان آراسته بود و همین ها باعث گردید تا در سال ۱۳۸۰ ش به عنوان یکی از نام آوران عرصه علم و فرهنگ و یکی از «چهره های ماندگار» برگزیده شود. معظم له، به غیر از تدریس در دانشکده الهیات، در دانشگاه علوم اسلامی رضوی و بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، سمت تدریس و ریاست گروه حدیث را بر عهده داشت و در حوزه و دانشگاه های کشور از نامی عالی و مقامی والا برخوردار بود. وی در راستای شناسایی کتب خطی و نسخه شناسی، سفرهای متعدد به کشورهای روسیه، آذربایجان، ازبکستان، تاجیکستان، مصر، ترکیه، سوریه، اردن، حجاز، لبنان، مراکش، واتیکان، اسپانیا و پاکستان نمود و از نسخه های نفیس عکسبرداری و فیش برداری نمود و خود نیز کتابخانه ای نفیس با حدود ۷۰۰ جلد کتاب خطی ارزشمند و گرانسنگ

تهیه نمود که سرانجام آن ها را به کتابخانه دانشگاه مشهد اهدا کرد. وی از حضرات آیات: شیخ آقابزرگ تهرانی، شیخ هاشم قزوینی، شیخ مهدی الهی قمشه ای و ابوالعباس عمرانی - استاد دارالحدیث حسنی رباط مغرب - اجازه روایت حدیث و از مرحوم آیه الله حاج میرزا حسین فقیه سبزواری هم اجازه اجتهاد داشت.

برخی از آثار وی عبارتند از:

الف. چاپ شده ها:

۱. تاریخ حدیث
۲. درایة الحدیث
۳. علم الحدیث
۴. ترجمه و شرح تبصرة المتعلمین
۵. روش استنباط
۶. کتب قدیمی چاپی
۷. آیات الاحکام (۲ ج)
۸. تاریخ فقه مذاهب اسلامی
۹. مزارات خراسان
۱۰. تاریخچه ادوار منطق
۱۱. پژوهشی در فقه و حدیث (مجموعه مقالات و مصاحبه ها)
۱۲. فهرست کتاب های خطی مدرسه نواب
۱۳. فهرست کتاب های خطی چهار کتابخانه مشهد (با همکاری استاد عبدالله نورانی)
۱۴. فهرست کتاب های خطی کتابخانه مسجد گوهر شاد (با همکاری استاد نورانی)
- ب. چاپ نشده ها:
۱۵. مختصر و فیات الاعیان ابن خلکان
۱۶. رساله در استصحاب
۱۷. رساله در مبانی فقه
۱۸. حاشیه بر کفایه

به حوزه علمی قم فرستاد که اینک، بسیاری از آنان از علما و فضلاء قم و مازندران به شمار می‌روند. آن عالم بزرگوار در طول ۴۰ سال اقامت خویش در زادگاهش، به اقامه جماعت، تألیف و تدریس، و عظم و تبلیغ دین پرداخت و با کمال تواضع و فروتنی به خدمت صادقانه به مذهب اشتغال داشت.

از کتاب‌های ایشان است:

۱. تقریرات فقه و اصول اساتیدش در نجف.
۲. منظومه هدیه الانوار - تضمین اشعار الفیه ابن مالک در اخلاق و تاریخ.
۳. دیوان شعر فارسی.
۴. روان شناسی.
۵. شرح زندگی آیه الله کوهستانی.
۶. تفسیر برخی از سوره‌های قرآن مجید.

سرانجام آن عالم خدمتگذار دین، در اول فروردین ۱۳۸۱ ش (۶ محرم الحرام ۱۴۲۳ ق) در ۷۰ سالگی چشم از جهان فرو بست و پیکر پاکش با حضور هزاران نفر از علما و مردم شریف مازندران تشییع و پس از نماز فرزندش بر آن، در مدرسه جعفریه به خاک سپرده و در سوک فقدان وی، پیام تسلیتی از سوی مقام معظم رهبری صادر شد.

*

◁ آیه الله حکیم

متفکر بزرگ اسلامی عراق حضرت آیه الله آقای حاج سید محمد تقی طباطبائی حکیم، یکی از اندیشمندان نامی حوزه علمی بود.

◁ آیه الله ایازی

مرحوم آیه الله آقای حاج شیخ قوام الدین ابوالحسن ایازی، یکی از علمای مشهور استان مازندران به شمار بود.

فقید سعید در سال ۱۳۱۰ ش (۱۳۵۰ ق) در روستای «رستمکلا» - یازده کیلومتری بهشهر - در بیت علم و فضیلت زاده شد. پدرش مرحوم حجة الاسلام شیخ حیدر ایازی، نخستین آموزگار وی بود.

معظم له، پس از تحصیل و تکمیل ادبیات، در سال ۱۳۲۲ ش به قم آمد و مدت ۱۲ سال از درس اساتید بزرگ حوزه علمی قم مانند آیه الله العظمی بروجردی، امام خمینی و علامه طباطبائی بهره مند شد و پس از آن به شوق تحصیل در حوزه علمی نجف، در سال ۱۳۳۴ ش رهسپار نجف اشرف شد و میانی علمی اش را نزد آیات عظام: شاهرودی، حکیم، خویی، میرزا باقر زنجانی و میرزا هاشم آملی - رحمه الله علیهم - استوار ساخت و پس از آن، در سال ۱۳۴۲ ش (۱۳۸۳ ق) به درخواست اهالی زادگاهش به وطن خویش بازگشت و با بنیاد مدرسه علمی جعفریه، به آموزش و تربیت طلاب علوم دینی پرداخت و ده ها نفر را پرورش داد و

۱۹. حاشیه بر مکاسب

۲۰. تاریخ اسلام

۲۱. تاریخ ادیان

۲۲. کتب اربعه شیعه

نیز کتاب‌های بسیاری را با مقدمه، تحقیق و اشرف خویش به چاپ رسانید که برخی از آن‌ها عبارتند از:

۱. چهل حدیث نبوی - جامی - با مقدمه ای در اربعین نویسی مثنوی و منظوم در اسلام.
۲. چهل حدیث امیرالمؤمنین، با مقدمه ای در تدوین و نظم احادیث علی (ع).
۳. چهل حدیث امام رضا (ع)، همراه با شرح حال و گزارش سیاسی و فرهنگی دوران حضرت.
۴. المجموع من حکم امیرالمؤمنین - علیه السلام - ج ۲.
۵. سنن النبی (ص) - ج ۹ - (احادیث مسند فقهی نبوی).
۶. صحیفه سجاده.
۷. هدایة الامة - شیخ حرّ عاملی.
۸. تاریخ فرق اسلامی دکتر مشکور.
۹. الانوار البهیة - محدث قمی.
۱۰. المسائل الجارودیه - شیخ مفید.
۱۱. المؤلف من المختلف.
۱۲. شرح جمل العلم والعمل - ابن برآج طرابلسی.

سرانجام آن عالم بزرگوار، در ۷۵ سالگی، روز سه شنبه ۲۴ اردیبهشت ۱۳۸۱ ش (اول ربیع الاول ۱۴۲۳ ق) بدرود حیات گفت و با تشییعی شایسته، در حرم مطهر حضرت امام رضا (ع) به خاک سپرده شد.

*

آن مرحوم در سال ۱۳۴۱ق، در بیت علم و تقوا و فضیلت زاده شد. پدرش مرحوم علامه فقیه سید محمد سعید حکیم (۱۳۹۵ق)، از علمای حوزه نجف بود. فقیه سعید پس از کودکی، به تحصیل علوم دینی روی آورد و ادبیات و سطوح را نزد حضرات آیات: سید محمد سعید حکیم (والدش)، سید محمدعلی حکیم، سید یوسف حکیم و پس از آن خارج فقه و اصول را در محضر آیات عظام: حکیم، خویی و شیخ حسین حلی فرا گرفت و مبانی علمی اش را استوار ساخت و همزمان با تحصیل به تدریس ادبیات و سطوح پرداخت و شاگردان بسیار (مانند حضرات آقایان: شیخ محمدعلی تسخیری، شیخ احمد وائلی، شیخ عبدالهادی فضل، سید عبدالهادی حکیم و سید عدنان بگاء) پرورش داد. در سال ۱۳۶۱ق همراه با گروهی از علمای حوزه «جمعیت متدی النشر» و در سال ۱۳۷۲ق، «کلیه الفقه» را بنیاد نهاد و سالیان فراوان در آن دو مرکز مهم علمی به تدریس و تألیف و سخنرانی در مناسبت های دینی و فرهنگی پرداخت و در سال ۱۳۸۰ق، به ریاست کلیه الفقه برگزیده شد و این تا سال ۱۳۸۵ق ادامه یافت. در سال ۱۳۸۱ق به درجه استادی دانشگاه بغداد رسید و در آن جا به تدریس فقه، اصول و ادبیات عرب پرداخت و برده ها رساله فوق لیسانس و دکترای نظارت کرد و با راهنمایی وی کتاب های بسیار نگاشته شد. در سال ۱۳۸۱ق به عضویت مجمع علمی عراق و در سال ۱۳۸۴ق به عضویت مجمع اللغة العربیة در قاهره و در سال ۱۳۹۰ق به عضویت مجمع اللغة العربیة

در دمشق، و در سال ۱۳۹۶ به عضویت مجمع اللغة العربیة در اردن برگزیده شد و در راستای ایفای وظایف علمی اش سفرهای متعدد به کشورهای: مصر، سوریه، مراکش و الجزایر نمود و نامش در میدان های علمی جهان عرب طنین افکن شد. وی در کنار این فعالیت ها، در تقریب مذاهب اسلامی کوشش فراوان داشت و موسوعه بزرگی به نام «الفقه المقارن» پدید آورد و در حوزه نجف، به تدریس خارج فقه و اصول پرداخت که تقریبات بحث اصولی اش در مبحث «طلب و اراده»، به قلم سید هاشم هاشمی نگاشته شده و به چاپ رسیده است. از آن جا که وی، یک چهره اصلاحگر و اندیشمند شیعی در جهان عرب به شمار می رفت، چند کتاب درباره او نگاشته شد که عبارتند از:

۱. من ثمرات النجف: السید محمدتقی الحکیم، به قلم دکتر محمدکاظم مکی
۲. التنظیر المنهجي عند السید محمدتقی الحکیم، به قلم دکتر عبدالامیر زاهد.
- آثار وی عبارتند از:
- الف. کتاب های چاپی:

 ۱. مالک الاشر.
 ۲. شاعر العقیده السید الحمیری.
 ۳. للفقه المقارن- که در جهان اسلام، از معروفیت بسزا و شهرتی فراوان برخوردار است.
 ۴. الزواج الموقت و دوره فی حلّ مشکلات الجنس.
 ۵. الوضع: تحدیده، تقسیماته، مصادر العلم به.
 ۶. الاشرک والترادف.
 ۷. المعنی الحرفی فی اللغة والنحو والفلسفة والاصول.

۸. سنة اهل البيت.
۹. فكرة التقريب بين المذاهب.
۱۰. مناهج البحث فی التاريخ.
۱۱. حبر الامة عبدالله بن عباس (ج۲).
۱۲. القواعد العامة فی الفقه المقارن.
۱۳. مقالات فراوان در مجلات: البذرة، النجف، الهاتف، الايمان، البيان، الدليل، الغری، النهج، العرفان، البلد، الحیاة، مجله مجمع علمی العراق.

ب. کتاب های غیر چاپی:

۱۴. حاشیه بر کفایه
۱۵. حاشیه بر مستمسک العروة الوثقی
۱۶. تاریخ التشریح الاسلامی
۱۷. زرارۃ ابن اعین
۱۸. القواعد العامة فی الفقه المقارن
۱۹. زین الشباب: دراسة عن ابی فراس

الحمدانی

۲۰. موسوعة «الفقه المقارن»

آن عالم بزرگوار پس از تحمل رنج ها و اذیت های فراوان- که از سوی رژیم بعثی عراق متحمل شد- و نیز اعدام دسته جمعی خاندان آیه الله حکیم و هم زندانی شدن خود او، سرانجام در روز پنج شنبه ۱۲ اردیبهشت ۱۳۸۱ (۱۸ صفر ۱۴۲۳ق) در ۸۲ سالگی چشم از جهان فرو بست و به موالیان و اجداد ظاهرینش پیوست. پیکر پاکش پس از تشییع باشکوه، و زیارت مرقد مطهر امام حسین (ع) در کربلا، و نماز آیه الله سید محمدسعید حکیم در صحن مطهر حرم امیرالمؤمنین - در مقبره علمای خاندان حکیم- به خاک سپرده شد.

ناصرالدین انصاری قمی

*